Trasek

Lausunto lakivaliokunnalle 14.10.2022

HE 189/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Trasek ry kiittää tilaisuudesta tulla kuulluksi.

Yhdistyksemme on perustettu vuonna 1984 transsukupuolisten potilasyhdistykseksi, ja nykyisin sen sääntöihin kirjattuna tarkoituksena on edistää sukupuolisen tasavertaisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Nyt käsiteltävänä oleva sukupuolen vahvistamista koskeva lakiesitys on siis aivan yhdistyksemme toiminnan keskiössä.

Sukupuoli on käsitteenä monisyinen, ja jo tähänastisessa keskustelussa on käynyt selväksi, että eri tahoilla on kovin erilaiset näkemykset siitä, minkä näkökulman kautta sukupuolta olisi tarkasteltava. Niinpä lakiesitystä vastaan on esitetty suhteellisen runsaasti argumentteja, jotka eivät liity itse esityksen alaan mutta kuulostavat vakuuttavilta, kun lain lähtökohdat jätetään toisarvoisiksi. Siksi on syytä panna merkille, että nyt käsiteltävänä oleva esitys koskee nimenomaan oikeudellista sukupuolta ja sen vaikutukset ovat – kuten hallituksen esityksestäkin käy ilmi – melko rajatut.

Väestötietojärjestelmässä näkyvä sukupuolimerkintä ei esimerkiksi vaikuta sukupuolenkorjaushoitoihin tai niiden saatavuuteen. Lakiesitys kokonaisuudessaan kylläkin vaikuttaa, mutta vain sikäli, että nykyisin sukupuolenkorjausta koskeva laki ja asetus kumotaan ja hoidot perustuvat jatkossa yleiseen terveydenhuoltoa koskevaan lainsäädäntöön. Oikeudellinen sukupuoli ei myöskään vaikuta siihen, mikä laissa luetaan seksuaalirikoksiksi tai salakatseluksi, vaan rikoslaki on näiltä osin jo nyt sukupuolineutraali.

Valiokunta pyysi erityisesti kiinnittämään huomioita niihin lakiesityksen kohtiin, jotka koskevat sen toimialaa.

1: Laki sukupuolen vahvistamisesta

Haluamme erityisesti kiinnittää huomiota siihen, että lakiesityksestä on rajattu pois alle 18-vuotiaat. Tähän ei ole esitetty perusteita – ja itse asiassa niin asiantuntija- kuin kansalaiskeskusteluissakin on alaikäisten sukupuolenkorjauksista puhuttaessa yleensä painotettu sitä, ettei nuorille pitäisi tehdä peruuttamattomia lääketieteellisiä operaatioita. Oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen on täysin peruttavissa, ja mahdollisuus elää koetun sukupuolen mukaista nuoruutta on tutkimuksissa ja kansainvälisissä hoitosuosituksissa todettu tärkeäksi keinoksi tukea nuoren sukupuoli-identiteetin kehittymistä riippumatta siitä, millaiseksi identiteetti lopulta muotoutuu.

Rajaus johtaa myös ristiriitaisiin ja jopa vaarallisiin tilanteisiin. Jo nyt on nuoria, jotka korjaavat sosiaalisen sukupuolensa niin pitkälle kuin mahdollista, ja nykyinen etu- ja sukunimilaki sallii etunimien muuttamisen 15-vuotiaana ja vanhempien suostumuksella jo tätä aiemmin. Jos sukupuolimerkintää ei voi korjata vastaavasti, nuori joutuu elämään haavoittuvimmat

vuotensa tilanteessa, jossa henkilökortti sisältää sellaisia erityisiin henkilötietoryhmiin luettavia tietoja, joiden käsittely on EU:n tietosuoja-asetuksessa lähtökohtaisesti kielletty ja joita jo sitä ennen kotimaisessa lainsäädännössä pidettiin arkaluonteisina.

Myös vanhemmuusnimikkeestä on esitetty, että sen tulisi osoittaa pitävästi, kuka on synnyttänyt ja kuka siittänyt lapsen. On kuitenkin hyvä huomata, että jo vanhastaan voimassa ollut avioliittoa koskeva isyysolettama tarkoittaa, ettei *isä* välttämättä ole se, jonka sukusoluista lapsi on saanut alkunsa; tätä, samoin kuin sukusolujen luovutusta, ei ole pidetty erityisen ongelmallisena. Arkikielessä on myös ollut tavallista viitata adoptiovanhempiin *äitinä* ja *isänä*, eikä tätäkään ole koettu ongelmaksi. Eri ihmisillä on kuitenkin erilaisia elämäntilanteita ja tarpeita, joten on hyvä, että vanhemmuusnimikkeen muuttaminen on vapaaehtoista.

Asevelvollisuudesta on niin ikään kannettu huolta, vaikka varusmiespalveluksen välttämiseen on olennaisesti helpompiakin tapoja kuin se, että elää ikävuodet 18–29 väärään sukupuoleen merkittynä ja käy kahdesti läpi jo itsessään hankalahkon hallinnollisen prosessin. Jos asevelvollisuus kuitenkin tässä kohtaa halutaan nostaa esiin, huomautamme, että vaikka sukupuolensa vasta varusmiespalveluksen jälkeen vahvistanut nainen vakiintuneen käytännön mukaan rinnastetaan vapaaehtoisen asepalveluksen käyneeseen, laissa tätä ei ole säädetty.

Uuden lain nimi on nähdäksemme onnistunut. Kun sukupuolen vahvistaminen irrotetaan lääketieteestä, tautiluokituksesta peräisin oleva viittaus transsukupuolisuuteen olisi jo sinänsä harhaanjohtava; lisäksi lähivuosina käyttöön otettavassa luokituksessa ei enää puhuta transsukupuolisuudesta. Samoin on hyvä, että laki esitetyssä muodossaan koskee yhtä lailla intersukupuolisia, joille syntymän yhteydessä määritetty sukupuoli on sittemmin osoittautunut vääräksi.

5: Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain muuttamisesta

6: Laki raskauden keskeyttämisestä annetun lain muuttamisesta

Nämä ehdotuksen kohdat ovat jokseenkin suoraviivaisia: jo nyt miehen on mahdollista tulla raskaaksi, ja tämän mahdollisuuden huomioon ottaminen tekee laista selkeämmän.

7: Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain muuttamisesta

Tätä lakia ei kutsussa erikseen pyydetty kommentoimaan. Huomautamme kuitenkin, että väestötietojärjestelmään merkittävä erillinen tieto sukupuolen vahvistamisesta on vaarallinen: kuten viime aikoina on näkynyt eri puolilla maailmaa, asenteet voivat melko nopeastikin muuttua sellaisiksi, että tällaista selvää rekisteriä saatetaan käyttää nimellisen tarkoituksensa vastaisesti helpottamaan sukupuolivähemmistöjen syrjintää. Merkinnälle ei

myöskään ole missään vaiheessa esitetty painavia perusteita, eikä sitä säädettäessä kuultu näiden vähemmistöjen mielipidettä. Lisäksi luovutusrajoitusten syyt ovat pohjimmiltaan sellaisia, että ne koskevat yhtä lailla muita, jotka joutuvat vaihtamaan henkilötunnustaan. Rajoitukset olisikin luontevampaa kirjata yleisinä.

Pidämme hyvänä, että lakiin on jatkossakin kirjattu mahdollisuus vaihtaa ennen henkilötunnusuudistuksen täyttä voimaantuloa saatu tunnus sellaiseksi, että siitä ei paljastu sukupuolen vahvistaminen. Toisaalta pidämme myös hyvänä, että koska ihmiset ja heidän tarpeensa ovat yksilöllisiä, henkilötunnuksen vaihtuminen ei jatkossa ole pakollista vaan sukupuolen vahvistamista hakeva voi itse harkita riskejä ja hallinnollista vaivaa.

9: Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 6 ja 6 a §:n muuttamisesta

10: Laki vanhemmuuslain 68 §:n kumoamisesta

11: Laki rikoslain 21 ja 22 luvun muuttamisesta

Näissä on jälleen melko yksinkertaisesti kyse siitä, että joissakin tapauksissa jo nyt miehen on mahdollista tulla raskaaksi ja naisen siittää lapsi ja että tällaiset tilanteet lakiuudistuksen jälkeen saattavat käydä hiukan vähemmän harvinaisiksi. Tämän myöntäminen selkeyttää lakitekstiä jo nykytilanteessa.

12: Laki vankeuslain muuttamisesta

13: Laki tutkintavankeuslain muuttamisesta

Näissä muutoksissa on nähdäksemme melko hyvin otettu huomioon toisaalta se huoli, että vanki korjaisi sukupuoltaan voidakseen ahdistella muita, ja toisaalta se, että haavoittuvassa sukupuolenkorjausprosessin vaiheessa oleva vanki joutuisi muiden ahdistelemaksi.

Kaiken kaikkiaan pidämme lakiesitystä oikeansuuntaisena, vaikkakin se erityisesti alaikäisten osalta jää valitettavan vaillinaiseksi.